

М.П. Оліяр –кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі їх лінгвістичної підготовки

Роботу виконано на кафедрі теорії та методики початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті представлено сучасні підходи до проблеми запровадження компетентнісно-орієнтованої системи освіти в Україні, зокрема формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів у процесі їх лінгвістичної підготовки. Визначено місце комунікативної компетенції у структурі професійно-педагогічної компетентності вчителя початкових класів, розглянуто її складники.

Ключові слова: компетентнісно-орієнтована система освіти, компетентнісний підхід у навчанні, професійно-педагогічна компетентність учителя, комунікативна компетенція, комунікативна компетентність учителя початкових класів, лінгвістична підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Олияр М.П. Формирование коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов. В статье представлены современные подходы к проблеме внедрения компетентностно-ориентированной системы образования в Украине, в частности формирования коммуникативной компетенции будущих учителей начальных классов в процессе их лингвистической підготовки. Определено место коммуникативной компетенции в структуре профессионально-педагогической компетентности учителя начальных классов, рассмотрены ее составляющие.

Ключевые слова: компетентностно-ориентированная система образования, компетентностный подход в обучении, профессионально-педагогическая компетентность учителя, коммуникативная компетенция, коммуникативная компетентность учителя начальных классов, лингвистическая подготовка будущих учителей начальных классов.

Mariya Oliyar. The ways of formation of the communicative competence of the future elementary school teachers.

The article describes the modern approaches to the problem of implementation of competence-oriented educational system in Ukraine, in particular the formation of the communicative competence of the future elementary school teachers in the process of their linguistic education. The author defines the role of the communicative competence in the structure of professional-pedagogical competence of the elementary school teacher, as well as considers its components.

Key words: competence-oriented educational system, the competence approach in education, professional-pedagogical competence of the teacher, communicative competence, communicative competence of the elementary school teacher, linguistic education of the future elementary school teachers.

Постановка наукової проблеми та її значення. Реформування системи вищої освіти в Україні, зокрема системи підготовки майбутніх учителів початкових класів, у відповідності до положень Болонської декларації передбачає перехід на компетентнісно-орієнтовану модель навчання. У сучасному суспільстві утверджується розуміння залежності майбутнього Української держави від якостей особистості спеціаліста, яких він набуває в процесі професійної підготовки. Особлива роль у суспільному розвитку відводиться вчителю. Адже саме від нього залежить, як відбуватиметься становлення особистості дитини в навчально-виховному середовищі. Лише висококомпетентний педагог здатний організувати педагогічний процес на засадах гуманної підтримки дитини, толерантності, а не авторитаризму та нівелювання її індивідуальності. Потреба в широкій полікультурній освіченості професіонала, здатності до активного творчого розвитку поруч із володінням фаховими знаннями, вміннями й навичками визначається й вимогами сучасного ринку праці. Тому завданням сучасних закладів вищої педагогічної освіти є пошук нових підходів у формуванні наукової, методичної, предметної компетенції майбутніх учителів, у тому числі й комунікативної компетенції як однієї з найважливіших складових їх професійно-педагогічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Наукові основи фахової підготовки вчителя закладені в працях таких відомих філософів, психологів, педагогів, як О.Абдулліна, А.Алексюк, Г.Балл, І.Зязюн, В.Кан-Калік, Н.Ничкало, В.Семиченко та ін., які розкрили сутність педагогічних умінь та механізми їх формування. Специфіка педагогічної діяльності розкрита в дослідженнях Е.Карпової, Н.Кічук, Н.Кузьміної та ін. Гуманізація та гуманітаризація професійно-педагогічної підготовки були предметом дослідження А.Богуш, В.Кузя, О.Савченко, О.Сухомлинської, О.Чебикіна ; професійно важливі якості майбутніх педагогів досліджували В.Буряк, Л.Кондрашова, З.Курлянд, С.Литвиненко, О.Плахотник, Р.Хмелюк та ін.

Розроблено різні підходи до професійно-педагогічної підготовки студентів (І.Богданова, Л.Міщик, Г.Нагорна, Г.Троцько та ін.)

Теоретичні засади компетентнісного підходу закладені в працях багатьох сучасних учених (В.Байденко, І.Зимня, Л.Карпова, А.Маркова, О.Пометун, В.Сластьонін, Л.Хоружа, А.Хуторський та ін.). Дані напрацювання послужили теоретичною основою для розкриття в нашому дослідженні особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

Простежується компетентнісний підхід і в Галузевих стандартах підготовки майбутніх учителів початкових класів, які мають забезпечити як збереження українських національних освітніх традицій, так і модернізацію вищої професійної освіти, її інноваційність з урахуванням економічних, соціальних, політичних умов, що складаються в Україні, та в руслі світового освітнього досвіду. Однак помітним є і те, що Державні стандарти для спеціальності «Початкова освіта» не завжди узгоджені зі стандартами початкової загальної освіти, недостатньо спрямовані на чіткий кінцевий результат підготовки вчителя – його професійно-педагогічну компетентність. Оновлена 4-річна початкова школа нині випереджає розвиток професійної педагогічної освіти (7).

Разом з тим, у дослідженнях багатьох сучасних авторів зазначається, що сьогодні необхідне системне дослідження теоретичних і практичних питань формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів, яке визначається потребою початкової школи у добре підготовлених педагогах.

Актуальність нашого дослідження пов'язана з тим, що зміни в сучасній початковій школі зумовлюють нові підходи до методико-лінгвістичної підготовки студентів, її вдосконалення та оновлення.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є визначення шляхів формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі їх лінгвістичної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У працях таких українських учених, як Н.Ігнатенко, Л.Коваль, І.Пальшкова, І.Шапошникова, О.Пометун та ін., компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогів розглядається з двох сторін. З одного боку, це таке структурування змісту професійної освіти, яке включає набуття студентами компетентностей як результативного компоненту освітнього процесу. З іншої сторони, це підготовка майбутніх учителів до формування в учнів відповідних ключових та предметних компетентностей (6, с. 46).

Крім того, встановлено ієрархію ключових, галузевих та предметних компетентностей з позицій системного підходу, який передбачає тісний взаємозв'язок та взаємозалежність компетентностей кожного рівня, розроблено загальні питання реалізації компетентнісного підходу для освітніх галузей (8).

У дослідженнях, присвячених проблемам підготовки спеціалістів для вітчизняної початкової школи (В.Бондар, Н.Бібік, М.Вашуленко, Л.Коваль, Н.Кічук, О.Савченко, І.Шапошникова та ін.), встановлено такі важливі риси педагогічних компетентностей, як глибоке знання вчителем свого предмета, здатність до постійної самоосвіти та самовдосконалення, а також їх змістовий, процесуальний та особистісний компоненти.

Українськими вченими досліджувались такі напрями реалізації компетентнісного підходу в процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів, як: формування технологічної компетентності (Л.Коваль), формування педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів як складової професійної компетентності (І.Пальшкова), формування інноваційної компетентності (Л.Петриченко), формування діагностичної компетенції (С. Мартиненко), система роботи з посібником як складова професійної компетентності вчителя початкових класів (Я.Кодлюк) та ін.

Поняття компетентнісного підходу виводиться із взаємозалежних понять «компетентність», «компетенція», «компетентний».

Відповідно до лінгвістичного трактування компетентний працівник – такий, «який має достатні знання у якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий, який володіє знаннями, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний, повновладний (3). Компетенція - це коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи, коло питань, у яких дана особа має повноваження, знання, досвід (10), сукупність знань, навичок, умінь, сформованих у процесі навчання тої чи іншої дисципліни, а також здатність до виконання певної діяльності; професійна компетенція – здатність до успішної професійної діяльності (9); компетенція спеціаліста – єдність знань, професійного досвіду, здатності діяти і навичок поведінки індивіда, обумовлених заданою ситуацією, її метою і посадою індивіда (11). Компетентність це: 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь; 3) коло повноважень якоїсь установи або особи, коло питань, у яких дана особа володіє знаннями і досвідом (2).

Як бачимо, існує значна кількість наукових визначень зазначених понять. Спільним у цих визначеннях є те, що компетенція – це сукупність здобутих людиною знань та умінь у певній галузі, а компетентність – це здатність реалізувати ці знання та вміння в конкретній професійній діяльності.

Як бачимо, усі дослідники виділяють такі складові компетентності фахівця, як наявність професійних знань, умінь та навичок, необхідних для розв'язання конкретних проблем, тобто фактично розглядають компетентність як сукупність стратегій, необхідних для творчої реалізації вчителя. Компетентність мусить бути реалізована в певній конкретній ситуації, а інакше вона є лише потенцією майбутнього фахівця. Компетентним є вчитель, який може використати набуті знання, вміння, досвід для розв'язання проблем у конкретних умовах професійної діяльності (5, с. 143). Позитивний кінцевий результат цієї діяльності можливий лише тоді, коли людина глибоко зацікавлена в цьому, тобто розвинена її мотиваційна сфера. Поєднання знань, умінь та позитивної

мотивації професійної діяльності, а також ініціативи, організаторських здібностей сприяють розвитку компетентності педагога, що виявляється в його здатності моделювати та оцінювати власні професійні дії як завчасно, так і на далеку перспективу. Про стан професійної підготовки майбутніх учителів свідчать як кінцеві показники їх готовності до роботи з дітьми, так і проблеми, які виникають у процесі навчання.

Фахівці у галузі дослідження компетентностей вказують, що «будь-який крок у напрямі до ефективної освіти, тобто до навчання, спрямованого на розвиток компетентності, спричиняє значну зміну ролі вчителя. Ця зміна передбачає перехід від концепції викладання як передачі повідомлень до концепції викладання як сприяння розвитку. Перехід до справжньої освіти включає несподівані для багатьох зміни в уявленнях про природу суспільного розподілу і шляхи управління ним, несподівані зміни в ролі вчителя і нові уявлення про компетентність учителів» (5, с. 230).

Спираючись на сучасні наукові дослідження, професійно-педагогічну компетентність ми розглядаємо як інтегративну професійно-особистісну характеристику вчителя, що включає спеціальні знання та вміння, здатність і готовність здійснювати спеціальний вид професійної діяльності (15).

Професійно-орієнтовані компетентності включають такі найважливіші вимоги до майбутніх учителів початкових класів:

1. Знання основних концепцій та розуміння тенденцій розвитку початкової освіти в школах України та зарубіжжя.
2. Знання змісту державних програм початкової освіти, їх змістових ліній.
3. Володіння базовими знаннями з дисциплін, які вивчаються в початковій школі.
4. Уміння логічно і послідовно викладати ці знання учням з урахуванням їх вікових особливостей.
5. Уміння розв'язувати завдання, пов'язані з практичним застосуванням теоретичних знань з навчальних предметів.

6. Уміння самостійно здійснювати пошук та аналіз інформації з галузей, які вивчаються в початковій школі.

7. Здатність до проектування нових і вдосконалення існуючих технологій викладання навчальних дисциплін.

8. Уміння проводити консультативну та гурткову роботу з учнями.

Щодо проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів, слід зазначити, що Державний стандарт початкової загальної освіти вимагає професійної підготовки майбутніх педагогів на основі комунікативно-діяльнісного підходу. Адже сучасний вчитель повинен ще у стінах вузу навчитися не лише вирішувати різноманітні професійні завдання у стандартних умовах, а й стати спеціалістом, здатним підходити до справи творчо. У кінцевому результаті випускник, який характеризується належним рівнем професійно-педагогічної компетентності, повинен оволодіти фундаментальними педагогічними і психологічними знаннями, які є основою методик викладання усіх навчальних дисциплін у початковій школі; цільовим, стимулюючо-мотиваційним, змістовим, операційно-дійовим, емоційно-вольовим, контролью-регулюючим та оцінно-результативним компонентами навчального процесу; знати психолого-педагогічні особливості розвитку особистості молодшого школяра; розуміти закономірності функціонування навчально-виховного процесу; оволодіти новою методологією та методикою лінгвістичної освіти; не лише засвоїти необхідний обсяг лінгвістичних знань та вмінь, але й розуміти їх внутрішню логіку та міжпредметні взаємозв'язки; оволодіти вміннями професійної самоосвіти та самовдосконалення, педагогічного спілкування і рефлексії тощо.

Поняття комунікативної компетентності вчителя розкриває суть комунікативного підходу в навчанні мови. Термін «комунікативна компетенція» був уперше використаний Д. Хаймсом у 1966 р. Учений розробив теорію навчання мови і трактував комунікативну компетенцію як внутрішнє знання ситуативної доцільності мови (14). Упродовж кількох

десятиліть після цього поняття комунікативної компетенції, яке часто вживалося як синонімічне до поняття «комунікативна компетентність», набуло багатьох трактувань як у працях зарубіжних, так і вітчизняних учених, зокрема розглянуто його лінгвістичні, прагматичні, соціолінгвістичні та інші аспекти (13).

Досі існують різні погляди і на структуру цього комунікативної компетентності. Канонічним стало виділення в її структурі 4 компонентів: граматичної (слова і правила), соціолінгвістичної (правильність), дискурсивної (зв'язність і логічність) та стратегічної (доречне використання комунікативних стратегій) компетенцій (12). Крім цього, учені, які, зокрема, вивчали питання методики викладання іноземних мов (Ломакіна О, Бім І., Мілбруд Р, Максимова І. та ін.), виділяють такі компоненти, як прагматичний, когнітивний, інформативний, дискурсивний, соціокультурний, психологічний та ін. У Державному стандарті базової і повної середньої освіти виділено такі складові, як мовна, мовленнєва, соціокультурна і діяльнісна (стратегічна) (4).

Як видно з вищесказаного, учені досі не дійшли спільної думки щодо змісту понять «комунікативна компетенція» та «комунікативна компетентність». Це пов'язано як із складністю даних понять, так і з різноманітністю підходів до їх характеристики. Однак посилена увага до цієї проблеми вказує на те, що саме комунікативна компетентність майбутнього вчителя є основною метою його лінгвістичної підготовки. **Ми погоджуємося з думкою А.М. Богуш, що «комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів із метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування (1, с. 23).**

Посилення фахової підготовки студентів з предметів мовного циклу особливо актуальне в період становлення української державності та націєтворення, формування загальноєвропейського освітнього простору.

Саме тому ми ставили перед собою мету проаналізувати в даній статті теоретичні основи компетентнісного підходу в лінгвістичній підготовці майбутніх учителів початкових класів, суть якого полягає в тому, що ще до початку такої підготовки у викладачів вузу має бути чітке уявлення, якими компетентностями повинен володіти спеціаліст початкової ланки освіти, і не лише на даний момент, але й на перспективу.

Однак аналіз навчальних планів для спеціальності «Початкова освіта» з початку 90-х років минулого століття показує значне скорочення годин на їх вивчення. Це тривожна тенденція, яка свідчить про те, що процес лінгвістичної підготовки майбутніх учителів початкових класів необхідно інтенсифікувати, особливо в плані самостійної навчальної роботи студентів, розвивати та вдосконалювати.

Формалізм у роботі зі студентами призводить до таких типових недоліків у їх мовній підготовці, як низький рівень орфографічної та пунктуаційної грамотності, нерозуміння процесів асиміляції та дисиміляції приголосних, історичних чергувань фонем, багатьох питань з морфології, в тому числі й таких, що вивчаються в початковій школі, слабе володіння уміннями фонетичного, морфемного, морфологічного, синтаксичного аналізу тощо, про що свідчать наші багаторічні спостереження, аналіз контрольних, залікових, екзаменаційних робіт. Як наслідок, спостерігається низький рівень мовленнєвої культури майбутніх учителів. У їх усному мовленні часто констатуємо неправильну вимову звуків та звукосполучень, що неминуче відбивається на рівні грамотності молодших школярів, а також помилкове наголошування слів, вживання лексики, яка виходить за межі літературних норм, морфологічні, синтаксичні, стилістичні помилки. Удосконаленню мовленнєвих навичок студентів не сприяє також і те, що заліки та екзамени проводяться в основному в письмовій формі.

У ході державних іспитів з'ясувалося, що випускники засвоїли низку важливих лінгвістичних понять неміцно, поверхово, не можуть пояснити їх суть. Це означає, що в процесі професійної підготовки студентів

відбувається не розширення і поглиблення знань з курсу сучасної української мови, як це мало б бути, а їх формалізація.

З метою покращення професійної підготовки майбутніх учителів необхідно вдосконалити навчальну програму з сучасної української мови. Кожен розділ програми має бути логічно структурований і включати не лише обсяг знань та основні поняття курсу, але й найважливіші практичні уміння та навички, які повинні засвоїти студенти.

Необхідно розробити нову методичну систему лінгвістичної підготовки студентів - спеціально організоване навчання з метою засвоєння майбутніми учителями теоретичних основ професійної діяльності та практичних способів здійснення процесу навчання молодших школярів рідної мови. Основою розробки системи методико-лінгвістичної підготовки майбутніх учителів повинна стати така концепція розвитку педагогічної освіти у вузі, яка враховує найважливіші тенденції, характерні для розвитку сучасних освітніх систем загалом: гуманізація, гуманітаризація, інтеграція, диференціація тощо.

Насамперед треба враховувати, що студенти педагогічних інститутів, які готуються стати вчителями початкових класів, вивчають комплекс предметів лінгвістичного циклу, серед яких «Сучасна українська мова з практикумом», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Методика викладання української мови», «Основи культури і техніки мовлення», «Дитяча література», «Сучасна українська література», «Дитяча зарубіжна література», «Технології вивчення галузі «Рідна мова». Ці предмети читаються різними викладачами, а тому постає проблема якомога тіснішої інтеграції названих навчальних дисциплін, а також поліструктурності методик їх викладання, в першу чергу методики викладання української мови. При цьому корисним буде як вивчення і застосування прогресивних світових підходів без надмірного захоплення ними, так і аналіз та узагальнення цінного вітчизняного досвіду, практики

науково-організаційної діяльності вищих закладів педагогічної освіти, науково-методичних досягнень сучасної педагогічної науки.

Удосконалення змісту методико-лінгвістичної підготовки студентів шляхом посилення його професійно-педагогічної спрямованості, загальноосвітньої та загальнокультурної орієнтованості має охоплювати як традиційні навчальні дисципліни, так і нові курси. Не цілком відповідають новим вимогам до сучасної професійної освіти й навчальні посібники, за якими навчаються студенти. Переважно вони побудовані традиційно і мало спрямовані на компетентнісну підготовку майбутніх спеціалістів. Сьогодні вища школа потребує підручників нового покоління, побудованих на інноваційних засадах.

Звичайно, основним у діяльності вчителя є наявність глибоких знань з дисциплін, які він викладає, та наукових галузей, дотичних до цих дисциплін, а також уміння їх практичного використання й методики викладання в початковій школі. Однак знання у наш час старіють та оновлюються дуже швидко. Тому серед завдань професійної підготовки майбутніх учителів важливе місце займає розвиток їх критичного мислення, тобто здатності відмежовувати нове, потрібне від неактуального, знаходити ефективні шляхи розв'язання проблем, відстоювати власну позицію.

У сучасних ринкових умовах дуже важливо, щоб майбутній учитель любив свою професію, відчував постійний інтерес до неї, розвивав свої природжені здібності у процесі професійної діяльності. Щоб сформувати такі якості у стінах вузу, необхідно розвивати у студентів позитивну мотивацію як навчальної, так і майбутньої професійної діяльності, яка організовує та стимулює їх. На жаль, у процесі спілкування зі студентами різних курсів спеціальності «Початкове навчання» з'ясувалося, що далеко не всі з них, навіть старшокурсники, відзначаються стійким інтересом до майбутньої професійної діяльності. Разом з тим, більшість молодих людей мають потребу в самореалізації, самоствердженні, є достатньо амбітними. Це відкриває можливості для успішного формування позитивної мотивації

майбутньої професійної діяльності у процесі навчання у вузі, застосовуючи великий арсенал методів, форм, технологій навчання, постійно підтримуючи атмосферу зацікавленості педагогічною професією, підкреслюючи її актуальність, перспективи кар'єрного зростання тощо.

Нагальною потребою часу є відмова від авторитаризму в роботі зі студентами, кардинальна зміна підходів до організації навчально-виховної роботи з майбутніми учителями з метою розвитку їх ініціативи та творчості, впровадження нових технологій лінгвістичної підготовки, в центрі уваги яких знаходиться студент.

Таким чином, педагогічними умовами, які забезпечують формування комунікативної компетентності, якісну підготовку студентів до викладання дисциплін лінгвістичного циклу, на нашу думку, є:

1. Комплексне засвоєння студентами психолого-педагогічних, лінгвістичних та методичних знань.
2. Викладання методики вивчення української мови на основі сучасних дидактичних технологій.
3. Розробка системи методико-лінгвістичної підготовки майбутніх учителів у руслі сучасних тенденцій гуманізації, гуманітаризації, інтеграції, диференціації навчання.
4. Оновлення змісту лінгвістичної освіти як за рахунок удосконалення традиційних дисциплін, так і розробки системи нових курсів, які забезпечують методико-лінгвістичну спеціалізацію.
5. Проведення інтегрованих спецкурсів, які сприяли б глибшому розумінню студентами внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків.
6. Розробка підручників та посібників на інноваційних засадах з урахуванням вимог компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

7. Ефективна організація самостійної творчої діяльності студентів з удосконалення своїх професійних умінь, розвиток у них позитивної мотивації як навчальної, так і майбутньої професійної діяльності,

8. Відмова від авторитарного стилю роботи зі студентами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз сучасних державних документів про освіту, вітчизняних та зарубіжних науково-методичних джерел дозволяє стверджувати, що нині активно реалізується компетентісно-орієнтована парадигма професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. У зв'язку з цим постає необхідність більш глибоких досліджень як специфіки цього процесу в українських вузах, так і структури та характеристик усіх складових професійно-педагогічної компетентності вчителя, в тому числі й комунікативної компетентності як одного з її складників.

Спроба з'ясувати окремі аспекти окреслених проблем була зроблена в даній статті. Зокрема, ми дійшли висновку, що на даному етапі розвитку української професійної освіти ідея компетентісного підходу, яка набула широкого розповсюдження у світовій практиці та проголошена у вітчизняних нормативних документах, ще не має адекватного втілення як у змісті, так і в практиці професійної підготовки. Як показує практика, основним завданням багаторівневої професійної підготовки нині є формування вчителя початкових класів, який здатний здійснювати самостійну творчу професійну діяльність. Однак у роботі педагогічних вузів спостерігається низка дидактичних, методичних, виховних суперечностей, які негативно позначаються на професійній діяльності учителів.

Українські вчені – лінгвісти, педагоги, психологи, методисти - розглядають окремі аспекти даної проблеми у своїх працях, зроблено значний внесок у вирішення багатьох питань становлення та розвитку майбутніх учителів початкових класів, але цілісні дослідження в цьому напрямі наразі відсутні. Недостатньо дослідженою залишається проблема методико-лінгвістичної підготовки майбутніх учителів початкових класів,

зокрема їх комунікативної компетентності та її складових, у тому числі й комунікативно-стратегічної. Необхідні також наукові дослідження процесу цілеспрямованої підготовки студентів до розвитку творчого компонента особистості молодшого школяра у процесі вивчення дисциплін лінгвістичного циклу.

Література

1. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш. – О. : Ярослав, 2004. – 172 с.
2. Большой экономический словарь /Под ред. А. Н. Азрилияна. – [2-е изд.], доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / [Укл. В. Т. Бусел] – К.; Ірпінь: Перун, 2003. – 925 с.
4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти від 14 січня 2004 р. –№ 24).
5. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник/ [ред.. І.Г. Єрмакова]. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640 с.)
6. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 375 с.- с. 46.
7. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи / О. Митник // Початкова школа. – С. 35-37.
8. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65-69.
9. Словник іншомовних слів / [Ред. Є. І. Мазніченка]. – К.: Наукова думка, 2000. – 426 с.
10. Смирнова-Трибульська Є. М. Теоретико-методичні основи формування інформативних компетентностей вчителів природничих дисциплін у галузі дистанційного навчання: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 "Теорія і методика навчання

(інформатика)" / Є. М. Смирнова-Трибульська ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 44 с.

11. Спірін О. М. Теоретичні методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою: Монографія/ Спірін О. М. [Наук. ред. акад. М. І. Жалдака]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.

12. Canale M. and Swain M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics* 1, 1 – 47.

13. Guidelines for a language and culture learning program, by Carol J. Orwig is an extract from the *LinguaLinks Library*, Version 3.5, published on CD-ROM by SIL International. – 1999.

14. Hymes D. On Communicative Competence. In J.B.Pride and J.Holmes (eds.), *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin. – 1972. – P. 269 – 293.

15. <http://vuzlib.com/content/view/144/84/>